

M A T E R I A Ł Y

Mirosław Węcki

<https://orcid.org/0000-0002-4925-5819>

Instytut Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Oddziałowe Biuro Badań Historycznych

Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach

„Niesłychane dokonania”. Przyczynek źródłowy do relacji między gauleiterem Górnego Śląska Fritzem Brachtem a komendantem KL Auschwitz-Birkenau Rudolfem Hösem

Abstrakt: Tekst zawiera edycję i krytyczne omówienie niepublikowanej dotąd korespondencji prowadzonej w 1943 r. między Rudolfem Hösem, komendantem niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz-Birkenau, i gauleiterem Górnego Śląska Fritzem Brachtem. Obóz położony na terenie okręgu górnośląskiego odgrywał istotną rolę w lokalnej polityce narodowościowej i gospodarczej Brachta. Z tego względu gauleiter dążył do zachowania ścisłej współpracy i serdecznych kontaktów z władzami obozu.

Słowa kluczowe: obozy zagłady, Auschwitz-Birkenau, Rudolf Höss, Fritz Bracht, Górny Śląsk, zbrodniarze nazistowscy, okupacja niemiecka 1939–1945.

Abstract: The text edits and critically discusses previously unpublished correspondence conducted in 1943 between Rudolf Höss, commandant of the Nazi German concentration and extermination camp Auschwitz-Birkenau, and Fritz Bracht, a gauleiter of Upper Silesia. The camp, located in the Upper Silesian province, played an important role in Bracht's local, national, and economic policies. For this reason, the gauleiter sought to maintain close cooperation and cordial contact with the camp authorities.

Key words: death camps, Auschwitz-Birkenau, Rudolf Höss, Fritz Bracht, Upper Silesia, Nazi criminals, German occupation 1939–1945.

Historia powstania i działalności niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz-Birkenau (KL Auschwitz) doczekała się już licznych opracowań naukowych, publicystycznych i wspomnieniowych. Szczególną uwagę badaczy przyciągnęła osoba Obersturmbannführera SS Rudolfa Hössa – komendanta obozu w latach 1940–1943¹. Zainteresowanie jest oczywiste – to właśnie Höss kierował założeniem, następnie rozbudową KL Auschwitz, a w końcu przekształceniem go w największy z nazistowskich obozów koncentracyjnych i zagłady. W przypadku biografii Hössa badacze dysponują bogatym materiałem źródłowym. Składają się na nią m.in. zeznania byłego komendanta KL Auschwitz złożone w 1946 r. podczas głównego procesu zbrodniarzy nazistowskich w Norymberdze, gdzie wystąpił jako świadek². Z tego okresu pochodzą także opublikowane zapiski rozmów prowadzonych z nim przez amerykańskich psychiatrów – Gustave’a Marka Gilberta³ oraz Leona Goldensohna⁴. Kolejna ważna partia źródeł to materiały, w tym zeznania, zebrane na potrzeby jego procesu przed polskim Najwyższym Trybunałem Narodowym, który odbył się w Warszawie w marcu–kwietniu 1947 r.⁵ Szczególnie ważnym źródłem są też wspomnienia („Autobiografia”) Hössa, które spisał w krakowskim więzieniu Montelupich za namową Jana Sehna i Stanisława Batawii⁶. Historycy dotarli także do szeregu dokumentów sprzed 1945 r., które pozwoliły na uzupełnienie, a czasem korektę danych wskazanych przez Hössa, podstawą większości opracowań są jednak wymienione

---

¹ Rudolf Höss (ur. 25 XI 1901 w Baden-Baden), żołnierz armii niemieckiej podczas I wojny światowej, po jej zakończeniu jako członek Freikorpsu Rossbach walczył w krajach bałtyckich, a w 1921 r. brał udział w tłumieniu III powstania śląskiego, w 1923 r. skazany na 10 lat więzienia za zamordowanie Waltera Kadowa (wspólnie z Martinem Bormannem – późniejszym sekretarzem Adolfa Hitlera), zwolniony w 1928 r. na mocy amnestii, od 1933 r. członek SS, w latach 1933–1940 członek załóg szeregu nazistowskich obozów koncentracyjnych, w latach 1940–1943 komendant KL Auschwitz, od końca 1943 r. szef urzędu DI (Inspektorat Obozów Koncentracyjnych) w Głównym Urzędzie Administracji i Gospodarki SS, od maja 1944 r. dowódca garnizonu SS w KL Auschwitz, po zakończeniu II wojny światowej aresztowany w 1946 r. przez władze brytyjskie, świadek podczas procesu zbrodniarzy nazistowskich w Norymberdze, potem przekazany władzom polskim, skazany na śmierć na mocy wyroku Najwyższego Trybunału Narodowego, stracony w Oświęcimiu 16 IV 1947 r.

² Zeznania Hössa są obecnie m.in. dostępne online w witrynie zawierającej dokumentację procesu: Avalon Project – The International Military Tribunal for Germany (yale.edu [dostęp: 7 VII 2022]).

³ G.M. Gilbert, *Dziennik norymberski*, tłum. T. Łuczak, Warszawa 2012.

⁴ L. Goldensohn, *Rozmowy norymberskie*, oprac. R. Gellately, tłum. A. Weseli-Ginter, Warszawa 2005.

⁵ *Siedem wyroków Najwyższego Trybunału Narodowego*, wyd. T. Cyprian, J. Sawicki, Poznań 1962, s. 22–136.

⁶ Wspomnienia te były już wielokrotnie publikowane w całości lub we fragmentach. Zob. m.in.: *Autobiografia Rudolfa Hössa, komendanta obozu oświęcimskiego*, red. F. Ryszka, tłum. W. Grzymiski, Warszawa 1989; *Oświęcim w oczach SS. Rudolf Höss, Pery Broad, Johann Paul Kremer*, oprac. J. Bezwińska, D. Czech, tłum. E. Kocwa, J. Rawicz, Oświęcim 2009.

wyżej materiały powojenne. Co rozumiało, badacze koncentrowali się przede wszystkim na opisie jego nazistowskiej kariery, zwłaszcza ludobójczej działalności jako komendanta KL Auschwitz⁷.

Pomimo dużej liczby opracowań wciąż pozostają wątki biografii Hössa (a co za tym idzie, także historii obozu), które wymagają dalszych badań. Takim polem badawczym są personalne kontakty komendatury KL Auschwitz z przedstawicielami władz partyjnych i administracyjnych okręgu górnośląskiego (Gau Oberschlesien), na którego terenie obóz ten się przecież znajdował⁸. Jak się okazuje, w archiwach wciąż można natknąć się na nieopublikowane dokumenty przydatne do badań nad tym zagadnieniem. Dobrym przykładem jest przechowywana w Archiwum Państwowym w Katowicachteczka zawierająca korespondencję gauleitera i nadprezydenta Górnego Śląska Fritza Brachta⁹ prowadzoną w latach 1943–1944 z Rudolfem Hössem, względnie z innymi osobami w sprawach go dotyczących. Wchodzi ona w skład zespołu akt Kierownictwa Okręgowego NSDAP (Gauleitung Oberschlesien)¹⁰. Liczy siedem dokumentów, które nie zostały dotychczas odnotowane w literaturze przedmiotu. Jest to o tyle zaskakujące, że w Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau od lat siedemdziesiątych XX w. znajdują się kopie tych materiałów przekazanych tam przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Opolu¹¹. Przygotowując w 2014 r. do druku biografię

---

⁷ A. Lasik, *Rudolf Höss. Manager of Crime*, w: *Anatomy of the Auschwitz Death Camp*, Bloomington–Indianapolis 1994, s. 288–300; A. Lasik, *Struktura i organizacja KL Auschwitz, w: Auschwitz 1940–1945. Węzłowe zagadnienia z dziejów obozu*, t. I: *Założenie i organizacja obozu*, red. W. Długoborski, F. Piper, Oświęcim–Brzezinka 1995, s. 109–111; A. Lasik, *Sztafety ochronne w systemie niemieckich obozów koncentracyjnych. Rozwój organizacyjny, ewolucja zadań i struktur oraz socjologiczny obraz obozowych załóg SS*, Oświęcim 2007; I. Baxter, *Komendant Rudolf Höss – twórca Auschwitz*, tłum. M. Kozłowski, Warszawa 2011; M. Deselaers, *„I nigdy oskarżony nie miał wyrzutów sumienia?” Biografia Rudolfa Hössa, komendanta Auschwitz, a kwestia jego odpowiedzialności przed Bogiem i ludźmi*, tłum. J. Zychowicz, Oświęcim 2014; Th. Harding, *Hanns i Rudolf. Niemiecki Żyd poluje na komendanta Auschwitz*, tłum. K. Grzelak, Kraków 2014; V. Koop, *Rudolf Höss. Komendant obozu Auschwitz*, tłum. M. Kilis, Warszawa 2016.

⁸ W największym stopniu zagadnienie to zostało zbadane pod względem współdziałania administracji i partii w prowincji górnośląskiej w prześladowaniach, eksploatacji i zagładzie ludności żydowskiej. Zob. m.in.: S. Steinbacher, *„Musterstadt” Auschwitz. Germanisierungspolitik und Judenmord in Ostoberschlesien*, München 2000.

⁹ Fritz Bracht (ur. 18 I 1899 w Heiden-Lippe), żołnierz armii niemieckiej podczas I wojny światowej, od 1927 r. członek NSDAP, w latach 1927–1935 piastował szereg stanowisk partyjnych w Westfalii, w latach 1935–1940 zastępca gauleitera Josefa Wagnera w śląskim okręgu NSDAP, od początku 1941 r. gauleiter i nadprezydent Górnego Śląska, 9 V 1945 r. popełnił wraz z żoną Paulą samobójstwo w Kudowie-Zdroju.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: AP Kat), NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644.

¹¹ Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, IZ-3 (Gauleitung Oberschlesien) 1, nr inw. 155589, s. 1–7.

Fritza Brachta, również nie dysponowałem wiedzą na temat istnienia tych materiałów, dostarczających nowych informacji odnoszących się do jego kontaktów z Höessem¹². Z tego względu niniejszy tekst traktuję także jako istotny suplement do biografii górnośląskiego gauleitera¹³.

Przed omówieniem zasygnalizowanych wyżej dokumentów warto przytoczyć fragmenty opublikowanych wspomnień Hössa, w których pojawiły się wzmianki na temat jego kontaktów z Brachtem. Po raz pierwszy Höss wymienił gauleitera Górnego Śląska podczas rozmów z Goldensohnem w Norymberdze. Wspomniał wówczas o wizycie Heinricha Himmlera w KL Auschwitz 1 III 1941 r., podczas której obecny był także Bracht. Omówiono wówczas zagadnienia związane z rozbudową obozu, w związku z czym gauleiter miał otrzymać rozkaz przekazania pod administrację SS okolicznych terenów¹⁴. Druga wzmianka dotyczyła 1942 r., kiedy to żona Hössa – Hedwig – miała dowiedzieć się o eksterminacji Żydów prowadzonej przez męża. Według komendanta po raz pierwszy usłyszała o tym właśnie od Brachta¹⁵. Wątki te Höss obszerniej powtórzył w swojej „Autobiografii”. W kontekście rozmów prowadzonych w obozie 1 III 1941 r. pisał o wątpliwościach Brachta i towarzyszącego mu prezydenta rejencji katowickiej Waltera Springoruma, związanych z rozbudową obozu. Obaj sprzeciwiali się temu projektowi, zwracając uwagę na brak wody i niewyjaśnioną sprawę osuszenia terenu oraz występujące już na obszarze okręgu górnośląskiego braki materiałów budowlanych. Himmler miał w sposób dość arogancki odrzucić te „gospodarskie” zastrzeżenia¹⁶. W „Autobiografii” znalazł się też obszerny opis kolejnej wizytacji Reichsführera SS, 17–18 VII 1942 r. Pierwszego dnia Himmlerowi towarzyszył Bracht – razem oglądali m.in. zagazowanie grupy holenderskich Żydów. Innym punktem programu wizytacji były rozmowy na temat obozowej oczyszczalni ścieków – nieczystości z obozu macierzystego odprowadzano do pobliskiej rzeki Soły, co ponownie wzbudziło sprzeciw Brachta obawiającego się wybuchu epidemii wśród okolicznych mieszkańców. Także tym razem Himmler zbył gauleitera. Pierwszy dzień wizyty zakończył się przyjęciem w willi Brachta w Giszowcu (obecnie dzielnica Katowic), na które zaproszeni zostali Himmler, Höss z żoną oraz kilku innych oficerów SS z załogi obozu. Prawdopodobnie właśnie wtedy żona komendanta miała usłyszeć od Brachta o programie eksterminacji. Jak twierdził Höss, Himmler nocował w Giszowcu, gdyż miał jeszcze omówić z gauleiterem kwestie polityki narodowościowej na Górnym Śląsku¹⁷.

¹² M. Węcki, *Fritz Bracht (1899–1945). Nazistowski zarządca Górnego Śląska w latach II wojny światowej*, Katowice 2014.

¹³ Materiały te zostały częściowo wykorzystane w niemieckojęzycznym wydaniu biografii Brachta. Por. M. Węcki, *Fritz Bracht – Gauleiter von Oberschlesien. Biografie*, Paderborn 2021, s. 474.

¹⁴ L. Goldensohn, op. cit., s. 270.

¹⁵ Ibidem, s. 76.

¹⁶ *Autobiografia Rudolfa Hössa...*, s. 112, 275; *Oświęcim w oczach SS...*, s. 32.

¹⁷ *Autobiografia Rudolfa Hössa...*, s. 277–281; *Oświęcim w oczach SS...*, s. 76.

Opisy obydwu wizytacji Himmlera w KL Auschwitz stały się „kanonicznym” elementem większości biografii Hössa i opracowań poświęconych historii obozu. Jeżeli pojawiają się w nich wzmianki na temat Brachta, to zazwyczaj właśnie w tym kontekście. Należy przy tym wskazać, że część informacji dotyczących kontaktów z gauleiterem, zawartych we wspomnieniach Hössa, znajduje potwierdzenie w innych źródłach, m.in. w dokumentacji wytworzonej przed niemiecką administracją okupacyjną na Górnym Śląsku. Przykładowo zespół akt rejencji katowickiej (Regierung Kattowitz) zawiera materiały ilustrujące przebieg rozmów między przedstawicielami SS i Brachtem oraz jego podwładnymi, dotyczących budowy wspomnianej wyżej oczyszczalni ścieków. Już pod koniec 1939 r. zaplanowano bowiem budowę dużej przepompowni wody pitnej dla Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, która miała być ulokowana przy ujściu Soły do Wisły. Powstanie i działalność obozu, a zwłaszcza odprowadzanie stamtąd ścieków do Soły stawiały znak zapytania nad tym strategicznym projektem. Stąd też wielomiesięczne (prowadzone w latach 1941–1942) negocjacje, w których przedstawiciele „górnoszląskiej” administracji, w tym Bracht, dość stanowczo sprzeciwiali się odprowadzaniu ścieków do Soły, a nawet budowie oczyszczalni (żądano odprowadzenia nieczystości bezpośrednio do Wisły, już za obszarem przewidzianym dla przepompowni)¹⁸. Zapiski Hössa są zatem lapidarnym, ale zgodnym z faktami odzwierciedleniem tych żmudnych rozmów. Z kolei w aktach Nadprezydium Prowincji Górnośląskiej znajdują się dokumenty potwierdzające wizytę Himmlera w Giszowcu latem 1942 r.¹⁹ Można zatem uznać relacje Hössa za dość wiarygodne, choć niezbyt bogate źródło informacji także dla omawianego w tym tekście zagadnienia. Owa oszczędność zwiększa wartość korespondencji przechowywanej w Archiwum Państwowym w Katowicach.

Pierwszym pod względem chronologicznym dokumentem wchodzącym w skład rzeczony korespondencji jest pismo zastępcy Brachta jako gauleitera NSDAP – Alberta Hoffmanna – adresowane do Hössa 19 I 1943 r.²⁰ Hoffmann poinformował w nim komendanta KL Auschwitz o zwolnieniu go ze stanowiska kierownika podizby „rolnictwo” (Unterkammer „Landwirtschaft”) w zarządzie (Landesbauernschaft) górnośląskich struktur Stanu Żywcicieli Rzeszy (Reichsnäherstand) ze względu na zakończenie służby w Wehrmachcie poprzedniego zwierzchnika tego organu – Rudolfa Kliebera (także kierownika powiatowego NSDAP w Rybniku). Jednocześnie, w imieniu Brachta, podziękował Hössowi za dotychczasową współpracę oraz zaoferował mu członkostwo w senacie innej instytucji – górnośląskiej Izby Pracy (Arbeitskammer Oberschlesien). Banalność treści tego pisma jest pozorna.

¹⁸ AP Kat, Regierung Kattowitz, 2909.

¹⁹ Szerzej na ten temat zob. M. Węcki, *Fritz Bracht (1899–1945)...*, s. 317–318, 388–389.

²⁰ AP Kat, NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644, Pismo A. Hoffmanna do R. Hössa z 19 I 1943, s. 1.

Stanowi ono bowiem dowód na niewzmiankowaną w żadnym dotychczasowym opracowaniu, dość ściśle, niezwiązaną bezpośrednio z działalnością obozu współpracę Hössa z administracją niemiecką w okręgu górnośląskim. Stan Żywicieli Rzeszy był nazistowską organizacją odpowiedzialną za regulację produkcji żywnościowej i prowadzenie polityki rolnej, a więc obszar o niewątpliwym znaczeniu strategicznym, zwłaszcza w czasie wojny. Pojawia się jednak pytanie, dlaczego jedno ze stanowisk w tej organizacji powierzono właśnie Hössowi? Wątpliwe, aby był w stanie jakoś szczególnie zaangażować się w jej działalność – zadania związane z kierowaniem obozu musiały być dla niego całkowicie absorbujące. Słowa Hoffmanna o „wartościowej współpracy” należy raczej uznać za kurtuazję. Jest prawdopodobne, że zdecydowały o tym wewnętrzne uwarunkowania okręgu górnośląskiego i konkretne interesy polityczne Brachta. W latach 1941–1942 masowe powołania do Wehrmachtu zaczęły już odbijać się na zasobach kadrowych niemieckiej administracji lokalnej i struktur partyjnych – Górny Śląsk nie był pod tym względem wyjątkiem. Możliwe zatem, że powołanie do wojska wspomnianego wyżej Kliebera skłoniło Brachta do tymczasowego powierzenia jego stanowiska Hössowi (swoją drogą prezentującemu się w swojej „Autobiografii” jako miłośnik rolnictwa)²¹. Był to element dość rozpaczliwego poszukiwania zastępców za powołanych do wojska partyjniaków i urzędników. Jednocześnie sprzyjało to poprawie atmosfery współpracy z komendantem KL Auschwitz. Stąd też mianowanie Hössa członkiem senatu Izby Pracy (Arbeitskammer) po powrocie Kliebera z wojska. Za tą drugą nominacją mogły jednak stać jeszcze bardziej praktyczne względy. Ulokowana w Opolu Izba Pracy była jedną z instytucji nazistowskich na Górnym Śląsku, które odpowiadały za mobilizację siły roboczej. Zajmowała się koordynacją realizacji tych zadań, z tego też powodu zasiadali w niej lokalni przedstawiciele różnych sektorów władzy: administracji, partii, gospodarki²². Dokooptowanie do tej grupy Hössa było zatem krokiem logicznym – KL Auschwitz dostarczał przecież tysiące więźniów do pracy w górnośląskim przemyśle. Już sam ten fakt mógł być dla Brachta, osobiście odpowiedzialnego przed Adolfem Hitlerem za utrzymanie odpowiedniego poziomu produkcji w swoim okręgu, wystarczającym powodem do dbałości o dobre kontakty z Hössem.

Pielęgnowanie tych stosunków odbywało się też na niwie służbowo-prywatnej, jak chociażby wspomniane wyżej przyjęcie w willi gauleitera w lipcu 1942 r. Istniały również inne możliwości, o czym świadczy korespondencja

²¹ Po zwolnieniu z więzienia w 1928 r. Höss wstąpił do skrajnie prawicowej i nacjonalistycznej organizacji Związek Artamanów (Bund Artam e. V.). Jej członkowie byli m.in. propagatorami nazistowskiej ideologii „krwi i ziemi” (*Blut und Boden*) oraz antysemityzmu. Żyli we wspólnotach zajmujących się uprawą rolnictwa – w przeciwieństwie do „zepsutych społeczeństw” wielkich miast. Jednym z przywódców Związku Artamanów był Himmler. Z szeregów tej organizacji wywodzono się wielu członków SS.

²² M. Węcki, *Fritz Bracht (1899–1945)*..., s. 264.

obydwu funkcjonariuszy z połowy 1943 r. Jeżeli wierzyć powojennej relacji Hössa, był to dla niego szczególnie trudny okres ze względu na przeciążenie pracą (szczytowy moment realizacji „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”). Skutkowało to narastającym przemęczeniem oraz pogorszeniem się stosunków z rodziną, zwłaszcza z żoną. W końcu, po jednej z delegacji do Berlina, lekarze zalecili Hössowi sześciotygodniowy urlop. Jak powiedział w Norymberdze Goldensohnowi, spędził go samotnie w domku myśliwskim w górach (żona miała pozostać w Oświęcimiu ze względu na zaawansowaną ciążę)²³. Określenie „domek myśliwski” było sporym niedomówieniem, bowiem komendant wczasował się we wzniesionym w latach 1929–1930 Zamku Prezydenta RP w Wiśle. Do 1939 r. chętnie bywał w nim Ignacy Mościcki wraz zaproszonymi gośćmi²⁴. Po wybuchu wojny obiekt został przejęty przez niemieckie władze okupacyjne. Początkowo był on własnością śląskiego Zarządu Prowincjonalnego (Provinzialverwaltung) we Wrocławiu, a po utworzeniu na początku 1941 r. prowincji górnośląskiej – analogicznej instytucji działającej w Katowicach. Innymi słowy okupacyjnym „gospodarzem” wiślańskiego Zamku został od 1941 r. gauleiter i nadprezydent Górnego Śląska Fritz Bracht. Wykorzystywał go do celów reprezentacyjnych. Z zachowanej dokumentacji wynika, że wielokrotnie zapraszał do Wisły przedstawicieli nazistowskiego aparatu władzy. W latach 1941–1944 w Zamku bawili m.in. Bernhard Rust (minister Rzeszy ds. nauki, wychowania i oświaty), Johann Ludwig Graf Schwerin von Krosigk (minister finansów Rzeszy), Artur Axmann (wódz młodzieży Rzeszy) oraz gauleiterzy: Karl Hanke (Dolny Śląsk), Arthur Greiser (Kraj Warty), Albert Forster (Gdańsk – Pomorze Zachodnie). Rezydencję chętnie odwiedzały też wycieczki niemieckich urzędników niższej rangi, a nawet członkowie delegacji z krajów sprzymierzonych z III Rzeszą (m.in. ze Słowacji i Włoch)²⁵. Gauleiter niejednokrotnie urządzał tam konferencje z najbliższymi współpracownikami, a także zapraszał przedstawicieli niemieckiego świata artystycznego i dziennikarzy, np. w lutym 1943 r. odbyło się spotkanie z niemieckimi pisarzami z Górnego Śląska²⁶. Dla szczególnie dostojnych gości organizowano polowania na jelenie w okolicznych lasach (program wizyty ministra Schwerina von Krosigka w czerwcu 1941 r. był jeszcze bardziej rozbudowany – obejmował m.in. zwiedzanie KL Auschwitz, w tym wykład komendanta i przekąskę w obozowej kantine

²³ L. Goldensohn, op. cit., s. 282.

²⁴ D. Konarzewski, M. Kawulok, *Od wsi do uzdrowiska. Dziedzictwo architektoniczne Wisły*, Wisła 2009, s. 66–97.

²⁵ Obszerna korespondencja na temat wizyt nazistowskich urzędników w Wiśle zachowała się w aktach katowickiego Zarządu Prowincjonalnego. Por. AP Kat, Provinzialverwaltung Oberschlesien in Kattowitz, 251, 253.

²⁶ Do Wisły zaproszeni zostali wówczas m.in. Arnold Ullitz, August Scholtis, Hans Niekrawietz i Alfons Hayduk. AP Kat, Provinzialverwaltung Oberschlesien in Kattowitz, 253, Lista zaproszonych, 23 I 1943, s. 329.

oficerskiej)²⁷. Zazwyczaj wizyty te nie trwały jednak dłużej niż dwa–trzy dni. Należy zatem docenić gest gauleitera, który w lipcu 1943 r. osobiście zaprosił Hössa na aż czterotygodniowy pobyt w usytuowanym w Beskidach Zamku. Zarządził też przygotowanie polowania dla „wyczerpanego pracą” gościa²⁸. Wobec takiej postawy Brachta nie dziwi, że w ostatni dzień urlopu Höss odpisał do niego z serdecznymi podziękowaniami za zaproszenie. Wprawdzie nie udało mu się, pomimo wysiłków, upolować żadnego jelenia, zapewnił jednak, iż „znakomicie wypoczął”, dzięki czemu poczuł się „tak młodo i świeżo”, że mógł z pełnymi siłami wrócić do swojej, jak to ujął, „po ludzku nie zawsze pięknej” pracy²⁹. Już po powrocie do KL Auschwitz poprosił też Brachta, aby ten przesłał mu swój portret, na co gauleiter chętnie się zgodził. Zapewne zdobył on odtąd biurko Hössa³⁰.

Tego typu serdecznościom towarzyszyła rzeczywista współpraca gauleitera z komendantem KL Auschwitz. Nie dotyczyła ona tylko zatrudnienia więźniów w górnośląskim przemyśle. Obóz był też narzędziem w innych aspektach polityki Brachta. Od 1942 r. w Auschwitz odbywały się sesje policyjnego sądu doraźnego, który podczas swej działalności skazał na śmierć m.in. co najmniej kilka tysięcy członków polskiego ruchu oporu obszaru z prowincji górnośląskiej³¹. Kolejne tysiące ludzi stało się więźniami KL Auschwitz i innych nazistowskich obozów koncentracyjnych – wielu z nich straciło tam życie³². Wizja aresztowania i wywózki do Oświęcimia była też skutecznym straszakiem, który zmuszał wielu mieszkańców regionu do zachowania posłuszeństwa wobec kierowanej przed Brachta administracji, w tym prowadzonej przez nią polityki narodowościowej. Wreszcie to właśnie w KL Auschwitz zamordowano dziesiątki tysięcy górnośląskich i zagłębiowskich Żydów – działania te gauleiter pochwalał i wspierał³³. W każdym razie z pewnością doceniał skuteczną kooperację z Hössem, czego dowiódł już jesienią 1943 r.

W październiku 1943 r. Bracht dowiedział się o nadchodzącej zmianie na stanowisku komendanta KL Auschwitz. Być może gauleiter nie znał szczegółów

²⁷ AP Kat, Provinzialverwaltung Oberschlesien in Kattowitz, 251, Programm für den Besuch des Herrn Reichsfinanzministers am 17. und 18. Juni 1941 in Oberschlesien, s. 22.

²⁸ AP Kat, NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644, Pismo F. Brachta do R. Hössa z 23 VII 1943, s. 2.

²⁹ Ibidem, Pismo R. Hössa do F. Brachta z 4 IX 1943, s. 3.

³⁰ Ibidem, Pismo F. Brachta do R. Hössa z 16 IX 1943, s. 4.

³¹ A. Konieczny, *Pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeszy. Górny Śląsk 1939–1945*, Warszawa–Wrocław 1972, s. 355–360.

³² *Chorzowianie w KL Auschwitz. Relacje świadków*, [oprac. G. Rosengarden, J. Parcer, B. Wasztyl], Oświęcim 2000; I. Lar, A. Żłobińska, *Katowiczanie w KL Auschwitz. Ofiary i sprawcy*, Katowice 2005; J. Klistala, *Martyrologium mieszkańców ziemi rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939–1945 – słownik biograficzny*, Bielsko-Biała 2006; idem, *Żołnierze rybnickiego ZWZ/AK, POP, PTOP w obozach koncentracyjnych: Auschwitz-Birkenau, Mauthausen, Gusen, Dachau, Ravensbrück, Buchenwald, Majdanek, Oranienburg, Sachsenhausen, Flossenbürg – i innych*, Bielsko-Biała 2008.

³³ Szerzej na ten temat zob. M. Węcki, *Fritz Bracht (1899–1945)...*, s. 376–390.

tej decyzji, z góry uznał ją bowiem za krzywdzącą dla Hössa i zareagował w sposób zdecydowany. 26 października wystosował pismo do wpływowego sekretarza Hitlera i szefa kancelarii NSDAP – Martina Bormanna³⁴. W dość stanowczym tonie poprosił Bormanna, aby ten porozmawiał z Himmlerem i wymógł na nim pozostawienie Hössa na dotychczasowym stanowisku. Powołał się na wieloletnią znajomość komendanta obozu z Bormannem, zwłaszcza fakt, że siedzieli razem w więzieniu. O samym zainteresowanym pisał w superlatywach: „Nie mogę sobie wyobrazić lepszego narodowego socjalisty niż Höss. Jako komendant obozu koncentracyjnego dokonał on, w ciągu kilku lat niestrudzonej pracy, rzeczy naprawdę niesłychanych. Osobiście mogłem z najbliższej odległości obserwować budowę tego wielkiego obozu i dzięki temu wyrobić sobie osąd”³⁵. Gauleiter wyjawiał też bardziej konkretne powody swojej interwencji: „Właśnie w okresie ostatniego roku obóz koncentracyjny Auschwitz zyskał niebagatelne znaczenie dla produkcji zbrojeniowej mojego okręgu. Towarzysz partyjny Höss nie tylko najlepiej zna najróżniejsze sposoby zatrudnienia więźniów, lecz ma takie stosunki z placówkami partyjnymi i górnośląskim przemysłem zbrojeniowym, które czynią to zatrudnienie naprawdę skutecznym”³⁶. Jak widać, uzasadnienie Brachta miało charakter czysto pragmatyczny. Argumentu o prymacie produkcji przemysłowej używał często w kontaktach z czołowymi postaciami III Rzeszy w celu przeforsowania różnych aspektów swojej polityki na Górnym Śląsku. Ciekawe jest jednak, że w przypadku Hössa zwrócił się do Bormanna, a nie do Himmlera, z którym często kontaktował się m.in. w kwestiach polityki narodowościowej. Być może w sprawie komendanta KL Auschwitz nie mógł liczyć na przychylność Reichsführera, który niepodzielnie rządził stworzonym przez siebie „państwem SS”.

Bracht zresztą przekonał się o tym kilkakrotnie – w 1943 r. Himmler odwołał z Górnego Śląska co najmniej dwóch innych wysokich rangą funkcjonariuszy SS, którzy blisko współpracowali z Brachtem: Fritza Arlta (szefa sztabu gauleitera jako pełnomocnika komisarza Rzeszy ds. umacniania niemieczyzny) i Rudolfa Mildnera (szefa katowickiej placówki gestapo). W przypadku Arlta (intelektualny współautor nazistowskiej polityki narodowościowej na Górnym Śląsku) odwołanie miało być aktem „niełaski” ze strony Himmlera. Tak przynajmniej twierdził po wojnie sam Arlt, który miał też odrzucić ofertę pomocy Brachta noszącego się z zamiarem interweniowania w tej sprawie u Reichsführera SS³⁷. O pomoc gauleitera w celu powrotu na Górny Śląsk

³⁴ AP Kat, NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644, Pismo F. Brachta do M. Bormanna z 26 X 1943, s. 5–7.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ F. Arlt, *Polen-, Ukrainer-, Juden-Politik im Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete 1939 bis 1940. In Oberschlesien 1941 bis 1943 und im Freiheitskampf der unterdrückten Ostvölker*, Lindhorst 1995, s. 89–90.

zwrócił się natomiast przeniesiony do Danii Mildner³⁸. Nie wiadomo jednak, czy taka interwencja miała miejsce – jeżeli tak, to była bezskuteczna. W każdym razie nie udało się to Brachtowi także w przypadku Hössa. Już 1 XI 1943 r. Bormann odpisał, że wprawdzie rozmawiał z Himmlerem, ten jednak stwierdził, iż planowana rozbudowa KL Auschwitz wymagała, aby komendantem został funkcjonariusz o wyższym stopniu. Sam Höss miał otrzymać „inne ważne zadanie”³⁹. Rzeczywiście został przeniesiony do Berlina, gdzie z dniem 1 XII 1943 r. objął stanowisko komisarycznego szefa urzędu DI (Inspektorat Obozów Koncentracyjnych) w Głównym Urzędzie Administracji i Gospodarki SS (SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt – WVHA). Zważywszy na to, że jednocześnie został zastępcą szefa WVHA Richarda Glücksa, przeniesienie to należy uznać za awans. Mniej wiarygodnie brzmi natomiast argument o konieczności powierzenia komendy w KL Auschwitz funkcjonariuszowi wyższemu rangą. Stanowisko to objął bowiem Arthur Liebehenschel posiadający stopień Obersturmbannführera SS, a więc ten sam co Höss. Z kolei w maju 1944 r. zastąpił go Richard Baer mający rangę „zaledwie” Sturmbannführera SS. Przeniesienie do Berlina nie oznaczało jednak, że Höss zajmował się tylko pracą administracyjną. W maju 1944 r. wrócił do KL Auschwitz, gdzie jako dowódca garnizonu SS (Standortälteste) zapoczątkował masową zagładę Żydów węgierskich⁴⁰.

O objęciu nowej funkcji w KL Auschwitz przez Hössa w 1944 r. oczywiście poinformowany został także Bracht, nic nie wiadomo jednak o ich dalszych kontaktach⁴¹. Być może w momencie odwołania ze stanowiska komendanta stracił on w oczach gauleitera dotychczasową wartość. Brakuje też informacji pozwalających stwierdzić, czy równie serdeczne relacje Bracht nawiązał z kolejnymi komendantami. Można jednak założyć, że tak – obóz pozostawał do stycznia 1945 r., a więc ofensywy Armii Czerwonej, integralnym elementem aparatu okupacyjnego na Górnym Śląsku. Wspomniana wcześniej pragmatyka nakazywała gauleiterowi dbałość o właściwą współpracę także z kolejnymi komendantami. Należy też pamiętać, że to właśnie do Brachta, jako komisarza obrony Rzeszy (Reichsverteidigungskommissar) na Górnym Śląsku, należało wydanie rozkazu o ewakuacji KL Auschwitz w styczniu 1945 r. Spowodowany tym „marsz śmierci”, w czasie którego zginęły tysiące więźniów, był ostatnim aktem współodpowiedzialności górnośląskiego gauleitera za ludobójczą działalność obozu.

³⁸ M. Węcki, „Bojowy aktywizm na Wschodzie”. *Akta szefa katowickiej gestapo Rudolfa Mildnera w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach*, „Szkice Archiwalno-Historyczne” 2014, nr 11, s. 99–101.

³⁹ AP Kat, NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644, Pismo M. Bormanna do F. Brachta z 1 XI 1943, s. 8.

⁴⁰ A. Lasik, *Struktura i organizacja KL Auschwitz...*, s. 111.

⁴¹ AP Kat, NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644, Pismo A. Liebehenschela do F. Brachta z 15 V 1944, s. 9.

Motywacji, która skłaniała Brachta do utrzymywania dobrych stosunków z komendanturą KL Auschwitz, nie można ograniczyć tylko do pragmatyzmu, zwłaszcza gospodarczego. Podobnie jak oficerowie SS, także Bracht był fanatycznym nazistą i w pełni akceptował oraz wdrażał zbrodnicze działania w trakcie realizacji swojej polityki na Górnym Śląsku. Trzeba podkreślić, że był jednym z niewielu gauleiterów, którzy mieli pełną, wręcz naoczną świadomość tego, co w istocie oznaczało „ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej”. Jak wynika z cytowanego wyżej pisma do Bormanna, uważał ludobójczą maszynę, jakim był KL Auschwitz, za „niesłychane dokonanie”. Wiadomo też, że gauleiter utrzymywał dobre stosunki z innymi zbrodniarzami czynnymi na terenie obozu lub prowincji górnośląskiej, m.in. z ginekologiem dr. Carlem Claubergiem prowadzącym eksperymenty na ludziach w celu ustalenia metod masowej sterylizacji „niższych rasowo” kobiet⁴². Z kolei wspomniany już szef katowickiego gestapo (w tym przewodniczący policyjnego sądu doraźnego urzędującego w KL Auschwitz) Mildner pisał w 1943 r. z Kopenhagi do Brachta: „Każdy z moich byłych współpracowników mojej placówki w Katowicach wiedział, w jak ludzki sposób ustosunkowany był Pan, Gauleiterze, do naszej pracy. Świadomość ta jest także podstawą dla owej radości z zaangażowania i owego fanatycznego aktywizmu, które jako jedyne mogą zapewnić pokój w Pańskim okręgu”⁴³. Podobnie jak omówiona w tym artykule korespondencja, także słowa Mildnera stanowią, pod względem historycznym, kolejny dowód na współdziałanie Brachta w zbrodniach narodowego socjalizmu.

---

⁴² R. Kaczmarek, *Pod rządami gauleiterów. Elity i instancje władzy w rejencji katowickiej w latach 1939–1945*, Katowice 1998, s. 133–134.

⁴³ M. Węcki, „*Bojowy aktywizm na Wschodzie*”..., s. 100.

Dokumenty**Nr 1**

1943 styczeń 19, [Katowice] – Pismo zastępcy gauleitera Górnego Śląska Alberta Hoffmanna do komendanta KL Auschwitz Rudolfa Hössa w sprawie odwołania go ze stanowiska kierownika podizby „rolnictwo” w zarządzie górnośląskiego okręgu Stanu Żywcielei Rzeszy

19. Januar 1943

SS-Obersturmbannführer

Rudolf Höss

Auschwitz

Konzentrationslager

Sehr geehrter Obersturmbannführer Höss!

Sie hatten die Freundlichkeit, während der nunmehr beendeten Militärdienstzeit des Kreisleiters Klieber die stellvertretende Leitung der Unterkammer „Landwirtschaft” zu übernehmen. Kreisleiter Klieber ist jetzt in der Lage, die Unterkammer selbst zu leiten, sodass ich Ihnen aus diesem Anlass, im Auftrage des Gauleiters, für Ihre bisher geleistete wertvolle Mitarbeit meinen besonderen Dank aussprechen möchte.

Mit Rücksicht auf den vor kurzer Zeit erfolgten endgültigen Aufbau der Landwirtschaft Oberschlesien, hat der Gauleiter den Auftrag gegeben, die Unterkammer umzubilden. Insbesondere hat der Gauleiter die Absicht, den Herrn Landesbauernführer Elsner im Interesse einer engen Zusammenarbeit zwischen der Landesbauernschaft und Kreisleiter Klieber, zum Stellvertretenden Leiter der Unterkammer zu berufen. Da wir jedoch auf Ihre grossen Erfahrungen nicht verzichten möchten, hoffe ich, weiterhin mit Ihrer Mitarbeit als Mitglied des Senats der Arbeitskammer rechnen zu können.

Heil Hitler

Albert Hoffmann (-)

Źródło: AP Kat, NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644, s. 1.

Nr 2

1943 lipiec 23, [Katowice] – Zaproszenie gauleitera Fritza Brachta dla komendanta KL Auschwitz Rudolfa Hössa do spędzenia urlopu w obecnym Zamku Prezydenta RP w Wiśle

23. Juli 1943

A/1/43

Persönlich-eigenhändig!

An den Lagerkommandanten
SS-Obersturmbannführer Höss
Auschwitz

Lieber Parteigenosse Höss!

Hierdurch möchte in Ihnen bestätigen, dass ich Sie für die Dauer von 3-4 Wochen als meinen Gast nach Schloss Weichsel eingeladen habe. Ich teile Ihnen mit, dass Ihre Aufnahme in Schloss Weichsel vorbereitet ist und Sie jeden Tag dort anreisen können. Zweckmässig wäre es, wenn Sie den Zeitpunkt Ihrer Ankunft dem Schlossverwalter Pg. Schöffner vorher telefonisch bekannt geben würden. Sollten Sie aber mit der Bahn fahren, muss schon deshalb mitgeteilt werden, mit welchem Zuge Sie in Weichsel eintreffen, damit Sie von der Bahn abgeholt werden können.

Meinen Oberlandforstmeister habe ich veranlasst dafür zu sorgen, dass sich während der Zeit ihres Aufenthaltes ein Forstmeister bei Ihnen meldet, damit Sie gegebenenfalls einen Rehbock schießen können. Dafür wünsche ich Ihnen schon Waidmannsheil und im übrigen wünsche ich Ihnen recht gute Erholung in den Beskiden.

Heil Hitler!
Ihr
Bracht (-)

Nr 3

1943 wrzesień 4, Wisła – podziękowania komendanta KL Auschwitz Rudolfa Hössa dla gauleitera Fritza Brachta za możliwość spędzenia urlopu w obecnym Zamku Prezydenta RP w Wiśle

Rudolf Höss
Sturmbannführer u. Kommandant

Weichsel, Ost O.-S. den 4.9.43

Gauleiter!

Am letzten Tage meines Aufenthalts möchte ich Ihnen, Gauleiter, nochmals recht herzlichen Dank sagen für diese Einladung.

Es waren wirklich herrlich [tak w oryg. – M.W.], ruhige Tage der Erholung, die ich hier erleben durfte. Ich habe mich glänzend erholt und fühle mich so jung und frisch wie noch nie, und kann jetzt mit aller Kraft wieder in meiner Arbeit, die ja nicht immer menschlich schön ist, aufgehen.

Waidmannsheil hatte ich nicht; den Bock auf den ich versessen war, kannte ich nicht erlegen, aber die Pitschgänge und der Ansitz waren trotzdem ein Genuss und Erholung.

Es grüsst Sie, Gauleiter
Mit Heil dem Führer!
Ihr getreuer R. Hoess

Źródło: AP Kat, NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644, s. 2.

Nr 4

1943 październik 26, Katowice – Pismo gauleitera Fritza Brachta do szefa Kancelarii Partii nazistowskiej Martina Bormanna w sprawie pozostawieniu Rudolfa Hössa na stanowisku komendanta KL Auschwitz

Gauleiter

Kattowitz, den 26. Oktober 1943

An den
Leiter der Parteikanzlei
Reichsleiter Pg. Bormann
Persönlich,
München

Sofort auf den Tisch!

Sehr verehrter Reichsleiter!

Soeben erfahre ich, dass der Kommandant des grossen K.L. Auschwitz, der SS-Obersturmbannführer Pg. Höss, der ja auch Ihnen bekannt ist, versetzt werden soll. Parteigenosse Höss hat ja mit Ihnen zusammen im Gefängnis gegessen. Höss ist ein Nationalsozialist, wie man ihn sich besser nicht vorstellen kann. Als Kommandant des K.L. Auschwitz hat er in vielen Jahren mühevollster Arbeit wirklich Unerhörtes geleistet. Ich persönlich habe den Aufbau dieses grossen Lager aus nächster Nähe miterleben können und kann mir ein Urteil bilden. Der Reichsführer SS selbst hat die Einmaligkeit dessen, was Parteigenosse Höss geschaffen hat, wiederholt anerkannt. Jetzt plötzlich heisst es, dass die Aufgabe für den Kameraden Höss doch zu gross geworden sei und ein anderer an seine Stelle treten müsse. Wer dieser Andere ist, weiss ich nicht, wahrscheinlich aber jemand aus einem höheren Stab. Gerade im Laufe des letzten Jahres hat das K.L. Auschwitz ein nicht unerhebliches Gewicht auch in der Rüstungsfertigung meines Gaues erhalten. Parteigenosse Höss kennt nicht nur die verschiedensten Einsätze der Häftlinge aufs beste, sondern steht auch mit den Parteidienststellen und der oberschlesischen Rüstungswirtschaft in einem Verhältnis, durch das diese Einsätze erst wirklich erfolgreich sind. Ich möchte darauf verzichten, bei Ihnen viele Einzelheiten vorzutragen, die unbedingt dafür sprechen, dass jetzt keine Änderung in der Stelle des Kommandanten von Auschwitz möglich ist.

Wie schon gesagt, kennen Sie den Parteigenossen Höss selbst und auch der Reichsführer weiss, was er an ihm hat. Daher möchte ich Sie bitten, doch so bald wie möglich, mit dem Reichsführer zu sprechen, damit die Versetzung des Pg. Höss unterbleibt.

Für einen kurzen Bescheid wäre ich Ihnen sehr dankbar.

Heil Hitler!

Ihr

gez. Bracht

Streszczenie

Niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny Auschwitz-Birkenau od 1941 r. znajdował się na terenie powstałej wówczas prowincji górnośląskiej (Provinz Oberschlesien). Choć obóz stanowił pod względem administracyjnym wyłączną domenę SS, władze prowincji ściśle współpracowały z jego komendanturą. Obóz odgrywał istotną rolę w represyjnej polityce niemieckiej administracji okupacyjnej także na Górnym Śląsku, a przetrzymywani w nim więźniowie byli masowo zatrudniani w miejscowym przemyśle. Z tych względów nazistowski gauleiter Górnego Śląska Fritz Bracht dążył do utrzymywania dobrych stosunków z władzami obozu, w tym z jego pierwszym komendantem (w latach 1940–1943) Rudolfem Hösem. W Archiwum Państwowym w Katowicach znajduje się niepublikowana dotąd (choć jej kopie przechowywane są także w Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau) korespondencja między Hösem a Brachtem, ukazująca ich wręcz serdeczne relacje. Przykładowo w 1943 r. gauleiter zaprosił „przemęczonego pracą” (tzn. kierowaniem ludobójczą działalnością obozu) Hössa do spędzenia kilkutygodniowego urlopu w przedwojennej i obecnej rezydencji prezydentów RP w Zamku w Wiśle. Ten położony na terenie prowincji górnośląskiej obiekt był wykorzystywany przez Brachta do podejmowania najbardziej „dostojnych” gości, m.in. ministrów Rzeszy i innych gauleiterów. Z kolei gdy jesienią 1943 r. Höss został przeniesiony do Berlina, Bracht podjął próbę interwencji w celu pozostawienia go na dotychczasowym stanowisku. Choć gauleiter napisał w tej sprawie do samego Martina Bormanna (sekretarza Hitlera i szefa kancelarii NSDAP), wysiłki te nie przyniosły rezultatu. Pokazują one jednak znaczenie, jakie dla Brachta miały dobre relacje z Hösem. Za tą dalece idącą uprzejmością gauleitera wobec komendanta kryła się bowiem realna współpraca tych dwóch nazistowskich zbrodniarzy, której ofiarą padły tysiące więźniów obozu i mieszkańców prowincji górnośląskiej.

“Unheard-of Achievements”. A Source Contribution to the Relationship between the Upper Silesian Gauleiter Fritz Bracht and the Commandant of Auschwitz-Birkenau Rudolf Höss

The German Nazi concentration camp Auschwitz-Birkenau since 1941 had been located within the then-established Upper Silesian province (Provinz Oberschlesien). Although the camp was administratively the exclusive domain of the SS, the provincial authorities worked closely with its commandants. The camp played an important role in the repressive policies of the German occupation administration in Upper Silesia as well, and the prisoners held there were employed *en masse* in local industry. For these reasons, the Nazi gauleiter of Upper Silesia, Fritz Bracht, sought to maintain good relations with the camp's authorities, including its first commandant (in 1940–1943), Rudolf Höss. The State Archives in Katowice contains hitherto unpublished (although copies are also kept in the Archives of the Auschwitz-Birkenau State Museum) correspondence between Höss and Bracht, showing their downright cordial relations. In 1943, for example, the Gauleiter invited Höss, who was “overworked” (i.e., in charge of the camp's genocidal activities), to spend several weeks' vacation at the pre-war and present-day residence of the president of the Republic of Poland in Wisła. This facility, located in the Upper Silesian province, was used by Bracht to receive the most “distinguished” guests, including ministers of the Reich and other gauleiters. In turn, when in the fall of 1943, Höss was transferred to Berlin, Bracht attempted to intervene to keep him in his current position. Although the Gauleiter wrote to Martin Bormann (Hitler's secretary and head of the NSDAP chancellery) on the matter, these efforts were unsuccessful. However, it shows the importance Bracht attached to having a good relationship with

Höss. Behind this far-reaching politeness of the Gauleiter toward the commandant was the genuine cooperation between these two Nazi criminals, to which thousands of camp inmates and residents of the Upper Silesian province fell victim.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Katowicach

NSDAP Gauleitung Oberschlesien Kattowitz, 4/35644
Provinzialverwaltung Oberschlesien in Kattowitz, 251, 253
Regierung Kattowitz, 2909

Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau

IZ-3 (Gauleitung Oberschlesien) 1, nr inw. 155589

Źródła drukowane

Autobiografia Rudolfa Hössa, komendanta obozu oświęcimskiego, red. F. Ryszka, tłum. W. Grzymski, Warszawa 1989.

Chorzowianie w KL Auschwitz. Relacje świadków, [oprac. G. Rosengarden, J. Parcer, B. Wasztyl], Oświęcim 2000.

Gilbert G.M., *Dziennik norymberski*, tłum. T. Łuczak, Warszawa 2012.

Goldensohn L., *Rozmowy norymberskie*, oprac. R. Gellately, tłum. A. Weseli-Ginter, Warszawa 2005.

Oświęcim w oczach SS. Rudolf Höss, Pery Broad, Johann Paul Kremer, oprac. J. Bezwińska, D. Czech, tłum. E. Kocwa, J. Rawicz, Oświęcim 2009.

Siedem wyroków Najwyższego Trybunału Narodowego, wyd. T. Cyprian, J. Sawicki, Poznań 1962.

Opracowania

Arlt F., *Polen-, Ukrainer-, Juden-Politik im Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete 1939 bis 1940. In Oberschlesien 1941 bis 1943 und im Freiheitskampf der unterdrückten Ostvölker*, Lindhorst 1995.

Baxter I., *Komendant Rudolf Höss – twórca Auschwitz*, tłum. M. Kozłowski, Warszawa 2011.

Deselaers M., *„I nigdy oskarżony nie miał wyrzutów sumienia?” Biografia Rudolfa Hössa, komendanta Auschwitz, a kwestia jego odpowiedzialności przed Bogiem i ludźmi*, tłum. J. Zychowicz, Oświęcim 2014.

Harding Th., *Hanns i Rudolf. Niemiecki Żyd poluje na komendanta Auschwitz*, tłum. K. Grzelak, Kraków 2014.

Kaczmarek R., *Pod rządami gauleiterów. Elity i instancje władzy w rejencji katowickiej w latach 1939–1945*, Katowice 1998.

Klistala J., *Martyrologium mieszkańców ziemi rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939–1945 – słownik biograficzny*, Bielsko-Biała 2006.

Klistala J., *Żołnierze rybnickiego ZWZ/AK, POP, PTOP w obozach koncentracyjnych: Auschwitz-Birkenau, Mauthausen, Gusen, Dachau, Ravensbrück, Buchenwald, Majdanek, Oranienburg, Sachsenhausen, Flossenbürg – i innych*, Bielsko-Biała 2008.

Konarzewski D., Kawulok M., *Od wsi do uzdrowiska. Dziedzictwo architektoniczne Wisły, Wisła 2009.*

- Konieczny A., *Pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeszy. Górny Śląsk 1939–1945*, Warszawa–Wrocław 1972.
- Koop V., *Rudolf Höss. Komendant obozu Auschwitz*, tłum. M. Kilis, Warszawa 2016.
- Lar I., Żłobińska A., *Katowiczanie w KL Auschwitz. Ofiary i sprawcy*, Katowice 2005.
- Lasik A., *Rudolf Höss. Manager of Crime*, w: *Anatomy of the Auschwitz Death Camp*, Bloomington–Indianapolis 1994, s. 288–300.
- Lasik A., *Struktura i organizacja KL Auschwitz*, w: *Auschwitz 1940–1945. Węzłowe zagadnienia z dziejów obozu*, t. I: *Założenie i organizacja obozu*, red. W. Długoborski, F. Piper, Oświęcim-Brzezinka 1995, s. 109–111.
- Lasik A., *Sztafety ochronne w systemie niemieckich obozów koncentracyjnych. Rozwój organizacji, ewolucja zadań i struktur oraz socjologiczny obraz obozowych załóg SS*, Oświęcim 2007.
- Steinbacher S., *„Musterstadt” Auschwitz. Germanisierungspolitik und Judenmord in Ostoberschlesien*, München 2000.
- Węcki M., „Bojowy aktywizm na Wschodzie”. *Akta szefa katowickiej gestapo Rudolfa Mildnera w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach*, „Szkice Archiwalno-Histeryczne” 2014, nr 11, s. 94–103.
- Węcki M., *Fritz Bracht – Gauleiter von Oberschlesien. Biografie*, Paderborn 2021.
- Węcki M., *Fritz Bracht (1899–1945). Nazistowski zarządca Górnego Śląska w latach II wojny światowej*, Katowice 2014.

Netografia

Avalon Project – The International Military Tribunal for Germany (yale.edu)

Mirosław Węcki – dr, historyk; Instytut Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Oddziałowe Biuro Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach. Zajmuje się dziejami Górnego Śląska w pierwszej połowie XX w., w szczególności w czasie powstań śląskich (1919–1922) oraz II wojny światowej. E-mail: miroslaw.wecki@gmail.com.

Mirosław Węcki – PhD, historian; Institute of History, University of Silesia in Katowice; the Historical Research Office of the Institute of National Remembrance, Branch in Katowice. He deals with the history of Upper Silesia in first half of the 20th century, especially during the Silesian Uprisings (1919–1921) and World War II. E-mail: miroslaw.wecki@gmail.com.